

**ПОСЛОВИ У ОБЛАСТИ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ СА ПОСЕБНИМ
ОСВРТОМ НА ПОСТУПАЊЕ У СЛУЧАЈЕВИМА НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА
И ЗАНЕМАРИВАЊА**

Др Филип Мирић*
Правни факултет Универзитета у Нишу, Србија

Апстракт: *Да би систем социјалне заштите био заиста ефикасан, неопходно је да стручне послове важне за његово функционисање обављају професионалци различитих струка (лекари, специјални педагози, социјални радници, правници). Предмет рада је нормативни оквир којима су дефинисани стручни послови у области социјалне заштите у Републици Србији. Имајући овако дефинисан предмет рада, у њему ће бити приказане одредбе Правилника о стручним пословима у области социјалне заштите (Службени гласник РС, бр.1/2012). Рад има за циљ да истакне значај мултидисциплинарног приступа обављању послова у области социјалне заштите. У другом делу рада биће приказана и правила за поступање у установама, у случају различитих облика насиља, према одредбама Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (Службени гласник РС, бр. 46/2019, 104/2020). На тај начин ће се истаћи значај заједничког поступања свих институција из образовног и система социјалне заштите, у случајевима насиља, што је и циљ овог рада.*

Кључне речи: *основни стручни послови, специјализовани стручни послови социјална заштита, поступање у случајевима насиља, злостављања и занемаривања.*

УВОД

Обавеза социјално одговорне државе је да грађанима, који се налазе у ситуацијама када не могу сами да реше сопствене проблеме, пружи одговарајућу помоћ и подршку. У складу са тим обавезама и захтевима, Република Србија је, кроз систем социјалне заштите, уредила како и на који начин могу и треба да се превазиђу проблеми социјално угрожених грађана и унапреди квалитет њиховог живота (Чуровић, 2018, стр. 378) . Када је реч о социјалној заштити до посебног изражаја долазе одређених моралне вредности. Моралне вредности представљају етичке принципе којима би требало да се воде сви појединци јер их сматрају исправним и важним (Наранчић, 2018, стр. 204). Ова обавеза се једнако односи и на државу када је реч на обавезу обезбеђивању помоћи људима у стању социјалне потребе. Остваривање права у области социјалне заштите у многоме зависи од стручности и професионалних вештина људи који раде у систему социјалне заштите. Задатак права је да регулише различите друштвене односе. Правне норме примењују стручњаци различитих области и без њиховог стручног рада и професионалне посвећености, оно би се претворило у своју негацију, у неправу. Ако имамо у виду да су корисници права у области социјалне заштите људи у стању социјалне потребе, онда стручност и професионалност радника у систему социјалне заштите још више добијају на значају. Социјални рад заснован на људским правима највећим делом реализује у домену појединачног задовољавања потреба корисника, и да управно-правни послови доминирају у раду, док су послови праћења социјалних потреба, анализе стања, покретање иницијатива, планирања и развоја, израда извештаја, анализа и информација, у потпуности занемарени. Савремени изазови пред социјалне раднике постављају захтеве на које не могу у потпуности да

*Др Филип Мирић је научни сарадник и самостални струкотехнички сарадник за студије и студентска питања III степена Правног факултета Универзитета у Нишу, filip.miric@gmail.com, filip@prafak.ni.ac.rs.

одговоре. Право и обавеза за континуираним усавршавањем није системски уређено питање, а недостатак подршке на нивоу установа и система социјалне заштите демотивише их и спречава у професионалном и стручном развоју (Ћук & Савовић, 2019, стр. 57).

Да би систем социјалне заштите био заиста ефикасан, неопходно је да стручне послове важне за његово функционисање обављају професионалци различитих струка (лекари, специјални педагози, социјални радници, правници). Предмет рада је нормативни оквир којима су дефинисани стручни послови у области социјалне заштите. Имајући овако дефинисан предмет рада, у њему ће бити приказане одредбе Правилника о стручним пословима у области социјалне заштите.³⁸ Рад има за циљ да истакне значај мултидисциплинарног приступа обављању послова у области социјалне заштите. У другом делу рада биће анализирана и правила за поступање у установама, у случајевима различитих облика насиља, према одредбама Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање.³⁹ На тај начин ће се истаћи значај заједничког поступања свих институција из образовног и система социјалне заштите, у случајевима насиља што је и циљ овог рада.

НОРМАТИВНИ ОКВИР ОД ЗНАЧАЈА ЗА ОБАВЉАЊЕ СТРУЧНИХ ПОСЛОВА У ОБЛАСТИ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Најважнији правни извор од значаја за обављање послова у области социјалне заштите је Правилник о стручним пословима у области социјалне заштите (ПСП). Овим правилником утврђују се стручни послови у социјалној заштити, као и ближи услови и стандарди за њихово обављање (чл.1. ПСП).

За успешно обављање послова из области социјалне заштите веома је важно њихово груписање. Стручни послови у социјалној заштити групишу се према функцијама, природи радних процеса и исходима који настају у пружању услуга социјалне заштите.

Стручни послови социјалне заштите су: 1) основни стручни послови; 2) специјализовани стручни послови; 3) супервизијски послови; 4) правни послови; 5) послови планирања и развоја. Други стручни послови у социјалној заштити су: 1) послови васпитача; 2) послови радно-окупационог терапеута; 3) послови лекара; 4) други стручни послови који подразумевају непосредни рад са корисником (чл. 3 ПСП).

Основни стручни послови социјалне заштите, у зависности од делатности пружаоца услуге, обухватају информисање, процену, планирање, посредовање и заступање у остваривању права и коришћењу услуга, саветодавно усмеравање, активацију, социо-едукативне активности, спровођење мера заштите корисника и праћење ефеката предузетих услуга и мера у непосредном раду са корисником. Основне стручне послове социјалне заштите, у зависности од карактеристика и потреба корисничке групе, обављају стручни радници: социјални радник, психолог, педагог, андрагог, дефектолог и специјални педагог, који имају лиценцу за обављање основних послова у социјалној заштити, у складу са законом којим се уређује социјална заштита (чл.4-5 ПСП).

Специјализовани послови социјалне заштите обухватају индивидуално и групно саветовање и породичну терапију, медијацију, спровођење акредитованих програма интензивних услуга подршке породици, акредитованих социо-едукативних програма и акредитованих програма третмана.

Специјализоване послове социјалне заштите, у зависности од карактеристика и потреба корисничке групе, обављају стручни радници: социјални радник, психолог, педагог, андрагог, дефектолог и специјални педагог, који су стекли посебна знања и вештине и лиценцу за обављање конкретног специјализованог посла, у складу са законом којим се уређује социјална

³⁸ Правилник о стручним пословима у области социјалне заштите (Службени гласник РС, бр.1/2012, у даљем тексту: ПСП).

³⁹ Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (Службени гласник РС, бр. 46/2019, 104/2020, у даљем тексту: ППНЗЗ).

заштита. Изузетно, услугу медијације пружају и други стручни радници који су стекли посебна знања и вештине и лиценцу за медијацију, у складу са законом (чл.6-7 ПСП).

Супервизијом се обезбеђује професионална подршка и учење стручним радницима на основним и специјализованим пословима у социјалној заштити, како би реализовали стручне задатке, унапредили квалитет услуга за кориснике и развили знања, компетенције и могућности да преузму одговорност за сопствену праксу.

Послове супервизије обављају стручни радници који су стекли посебна знања и вештине за обављање послова супервизије и имају лиценцу за обављање тих послова, у складу са законом којим се уређује социјална заштита (чл. 8-9 ПСП).

У оквиру основних, специјализованих и супервизијских послова, стручни радници се ангажују и на праћењу, усмеравању и подршци стручним сарадницима, сарадницима и волонтерима који се ангажују у непосредном раду са корисницима, као и студентима на професионалној пракси, како би се обезбедио развој, доступност и одговарајући квалитет услуга (чл.10 ПСП).

Правни послови у социјалној заштити обухватају примену управно-процесних правила у вођењу поступка, као и припрему појединачних управних аката у стварима чије је решавање законом поверено установама социјалне заштите, као и послове вођења евиденције и издавања уверења оштићеницима, издржаваним лицима, лицима према којима је извршено насиље у породици и лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, те другим чињеницама о којима се води службена евиденција и друге послове у складу са законом. Правни послови у центру за социјални рад, обухватају и послове припреме аката за покретање судских и других поступака из породичних односа, заштите права детета, односно права других пословно неспособних лица и у другим случајевима када су учешће или активна легитимација органа старатељства прописани законом. Правни послови у центру за социјални рад, обухватају и правну подршку и усмеравање у вези са реализацијом мера старатељске заштите, заштите од насиља у породици, правима детета и вршењем родитељског права, правима особа са инвалидитетом и припадника других осетљивих група - све у непосредном раду са корисницима, као и послове информисања, правног саветовања, те учешћа у процени, планирању и реализацији услуга и мера социјалне и старатељске заштите, у сарадњи са запосленима на стручним пословима у социјалној заштити. Правне послове обављају запослени са завршеним основним академским студијама у четворогодишњем трајању у области правних наука, а у центру за социјални рад, запослени, поред овог услова, морају имати и лиценцу, у складу са законом којим је уређена социјална заштита (чл.11-12 ПСП).

Послови планирања и развоја обухватају припрему годишњих и других оперативних планова рада установа и других пружалаца услуга социјалне заштите, процену социјалних потреба грађана који живе на територији јединице локалне самоуправе, информисање надлежног органа јединице локалне самоуправе о идентификованим потребама корисника и капацитетима установе и пружаоца услуга да одговори на потребе, праћење квалитета пружених услуга, извештавање о квалитету пружених услуга, иницирање, развој и унапређење услуга, успостављање међусистемске координације и сарадње као и друге активности везане за унапређење рада установе и пружаоца услуга. Послове планирања и развоја осим стручних радника, обављају и социолози и други стручњаци који су завршили најмање одговарајуће основне академске студије у четворогодишњем трајању у оквиру образовно-научног поља друштвено-хуманистичких наука и поседују истраживачка знања и вештине, у складу са општим актом о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места. У пословима планирања и развоја учествују и стручни радници који раде на основним и специјализованим стручним пословима и пословима супервизије у социјалној заштити (чл.13-14 ПСП).

Послови васпитача у социјалној заштити обухватају бригу о физичком, психичком, социјално-емоционалном, когнитивном и развоју комуникације и стваралаштва код деце која користе услугу домског смештаја, како би развила своје потенцијале и успоставила што већи ниво самосталног функционисања. Послове васпитача у социјалној заштити обављају социјални радник, психолог, педагог, андрагог, дефектолог и специјални педагог, који су стекли сертификат о успешно завршеној обуци по акредитованом програму за рад на пословима васпитача. Послове васпитача обављају у својству стручних радника када имају лиценцу за обављање основних послова у социјалној заштити, у складу са законом којим се уређује

социјална заштита. Послове васпитача у социјалној заштити обављају и друга лица која су завршила студије првог степена (основне академске студије, основне струковне студије) и студије другог степена (мастер академске студије, специјалистичке струковне студије, специјалистичке академске студије) и која су стекла сертификат о успешно завршеној обуци по акредитованом програму за рад на пословима васпитача. Послове васпитача лица обављају у својству стручних сарадника (чл.15-16 ПСП).

Послови радно-окупационог терапеута у социјалној заштити обухватају радно-окупационе, радно-инструктивне, хабилитационе, рехабилитационе, рекреативне и културно забавне активности и подршку у задовољавању свакодневних потреба и унапређењу квалитета живота корисницима који имају тешкоће у самосталном функционисању. Послове радно-окупационог терапеута обављају социјални радник, психолог, педагог, андрагог, дефектолог и специјални педагог, који су стекли сертификат о успешно завршеној обуци по акредитованом програму за рад на овим пословима. Послове радно-окупационог терапеута лица, обављају у својству стручних радника када имају лиценцу за обављање основних послова у социјалној заштити, у складу са законом којим се уређује социјална заштита. Послове радно-окупационог терапеута обављају и друга лица која су завршила студије првог степена (основне академске студије, основне струковне студије) и студије другог степена (мастер академске студије, специјалистичке струковне студије, специјалистичке академске студије) и која су стекла сертификат о успешно завршеној обуци по акредитованом програму за рад на тим пословима. Послове радно-окупационог терапеута лица обављају у својству стручних сарадника (чл.17-18 ПСП). Послови лекара у социјалној заштити обављају се у складу са прописима, којима се уређује здравствена заштита. У погледу услова за обављање послова лекара у социјалној заштити примењују се прописи којима се уређује обављање послова здравствених радника.

Стручни сарадници су лица друге одговарајуће струке у смислу закона којим се уређује социјална заштита, са стеченим високим образовањем, на студијама првог степена (основне академске студије, основне струковне студије) и студијама другог степена (мастер академске студије, специјалистичке струковне студије, специјалистичке академске студије), која обављају послове из своје струке у установи социјалне заштите и код пружаоца услуга социјалне заштите што, поред васпитача и радно-окупационих терапеута, укључује физиотерапеуте, више медицинске техничаре, радне терапеуте и др. Стручни сарадници у социјалној заштити који обављају послове у непосредном раду са корисницима, поред испуњених услова, стичу сертификат о успешно завршеној обуци по акредитованом програму за послове своје струке у социјалној заштити. У погледу услова за обављање послова стручних сарадника здравствене струке у социјалној заштити, примењују се прописи којима се уређује обављање послова здравствених радника и здравствених сарадника (чл.21 ПСП). Послове сарадника обављају лица са стеченим другим, трећим и четвртим степеном стручне спреме, која се ангажују у непосредном раду са корисницима у установи социјалне заштите и код пружаоца услуга социјалне заштите, и која су стекла сертификат о успешно завршеној обуци по акредитованом програму за рад на тим пословима, што укључује неговатеље, геронто домаћице и радне инструкторе. Послове сарадника обављају и медицински техничари, на које се у погледу услова за обављање послова у социјалној заштити примењују прописи којима се уређује обављање послова здравствених радника и здравствених сарадника (чл.22 ПСП). Послови у социјалној заштити уређени овим правилником, обављају се према захтевима и карактеристикама конкретне услуге, у складу са прописима којима се уређују организација, нормативи и стандарди рада центра за социјални рад, као и прописима о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите. У наставку рада биће укратко приказан нормативни оквир за поступање у случајевима насиља, занемаривања и злостављања који се тематски надовезује на систем социјалне заштите.

НОРМАТИВНИ ОКВИР ОД ЗНАЧАЈА ЗА ПОСТУПАЊЕ У УСТАНОВИ У СЛУЧАЈЕВИМА НАСИЉА, ЗАНЕМАРИВАЊА И ЗЛОСТАВЉАЊА

Може се рећи да је историја човечанства уједно и историја насиља (Јанковић, 2018, стр. 113). Слично схватање о распрострањености насиља, занемаривања и злостављања може се пронаћи и код других аутора који су истраживали ове антисоцијалне појаве (видети више:

Мацановић, 2014; Мацановић, 2020; Димовски, 2020; Димовски, 2019; Васиљевић-Продановић, 2022; Константиновић-Вилић & Николић-Ристановић, 1998; Милутиновић & Алексић, 1989; Костић, 2001; (Николић-Ристановић & Константиновић-Вилић, 2018 итд). Уопштено говорећи насилнички криминалитет представља вршење кривичних дела уз употребу насиља, применом силе или претњом да ће се непосредно употребити сила (Јовашевић, 2006, стр. 318). Насиље је веома сложена правна и друштвена појава која се може посматрати из угла неколико наука и научних дисциплина попут социологије, права, виктимологије, криминологије итд. (Мирић, 2023, стр. 48). Посебну опасност представља насиље које врће малолетници према својим вршњаацима у оквиру образовних установа или ван њих (Мирић, 2014, стр. 125). Колико искуство преживелог вршњачког насиља може бити трауматично можда најупечатљивије потврђују исповести одраслих који и после веома дуге временске дистанце и даље невољно причају о неугодностима које су доживели од својих вршњака у детињству (Миљановић, 2018, стр. 139). Због тога је неопходно посебну пажњу посветити реакцији на насиље, занемаривање и злостављање и на нивоу самих образовних установа, о чему ће касније бити више речи.

Основни извор у овој области у Републици Србији је Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (ППНЗЗ). Важно је истаћи да се ППНЗЗ односи, пре свега на образовне установе. Ради превенције насиља, злостављања и занемаривања установа је дужна да упозна све запослене, децу, ученике и родитеље са њиховим правима, обавезама и одговорностима, прописаним законом, Правилником о протоколу и другим подзаконским и општим актима. Запослени својим квалитетним радом (васпитно-образовним, образовно-васпитним, васпитним, стручним и другим радом) и применом различитих метода, облика рада и активности обезбеђују подстицајну и безбедну средину. У установи одељењски старешина, васпитач, наставник и стручни сарадник избором одговарајућих садржаја и начина рада доприносе стицању квалитетних знања и вештина и формирају вредносних ставова за узајамно разумевање, уважавање различитости, конструктивно превазилажење сукоба и др.

У израду индивидуалног образовног плана (ИОП) се, уколико постоји потреба, укључује представник Тима за заштиту ради планирања активности у оквиру ИОП, а у вези са заштитом од насиља. Одељењски старешина, васпитач, наставник и стручни сарадник је дужан да обезбеди заштиту детета и ученика од произвољног или незаконитог мешања у његову приватност, породицу, дом или преписку, као и заштиту од незаконитих напада на његову част и углед (ППНЗЗ).

Запослени не сме својим понашањем да изазове или допринесе насиљу, злостављању и занемаривању (на пример: непоштовање личности и права детета и ученика, недоследност у поступању, необјективно оцењивање и др.).

Ученици, као одговорни учесници у образовању и васпитању, ради превенције насиља, злостављања и занемаривања, обавезни су да: уважавају и поштују личност других - деце, ученика, запослених, родитеља и трећих лица; поштују правила установе и све оне акте којима се уређују њихова права, обавезе и одговорности; активно учествују у раду одељењске заједнице; пружају вршњачку подршку; као чланови ученичког парламента и школског одбора, посебно доприносе и учествују у превентивним активностима; својим понашањем не изазивају, доприносе или учествују у насиљу и злостављању.

Родитељ је дужан да, у најбољем интересу детета и ученика: сарађује са установом; учествује у превентивним мерама и активностима; уважава и поштује личност свог детета, друге деце и ученика, запослених, других родитеља и трећих лица.

Родитељ не сме својим понашањем у установи да изазове или допринесе појави насиља, злостављања и занемаривања према детету, ученику, запосленом, другом родитељу и трећим лицима, а када то учини директор је дужан да одмах о томе обавести јавног тужиоца и полицију, а након тога електронским путем надлежну школску управу.

Родитељ има обавезу и одговорност, у складу са законом којим се уређују основане система образовања и васпитања, да на позив школе узме активно учешће у свим облицима васпитног рада са учеником, односно да сарађује са школом у поступку заштите ученика од насиља. Ако се родитељ не одазове на позив школе, у складу са законом школа подноси прекршајну, односно кривичну пријаву за утврђивање одговорности и кривице родитеља и

обраћа се надлежном центру за социјални рад да против родитеља предузме мере из своје надлежности.

Превенција насиља, злостављања и занемаривања, као један од приоритета у остваривању образовно-васпитног рада планира се развојним планом и саставни је део годишњег плана рада. Установа програмом заштите од насиља, злостављања и занемаривања одређује мере и активности које обезбеђују развијање и неговање позитивне атмосфере и безбедно окружење (у даљем тексту: програм заштите).

Програм заштите утврђује се на основу анализе стања безбедности, односно свих аспеката школске средине, присутности различитих облика и интензитета насиља, злостављања и занемаривања, специфичности установе и резултата самовредновања и вредновања квалитета рада установе. Програмом заштите дефинишу се превентивне и интервентне активности, одговорна лица и временска динамика њиховог остваривања. Овај програм садржи:

1) начине на који се превентивне мере и активности уграђују у свакодневни живот и рад установе (васпитне, наставне и ваннаставне активности), на свим нивоима (појединац, васпитна група, одељењска заједница, ученички парламент, стручни органи, тела и тимови, родитељски састанци, родитељи - индивидуално и групно, савет родитеља);

2) стручно усавршавање запослених ради унапређивања компетенција запослених за превентивни рад, благовремено уочавање, препознавање, реаговање на насиље, злостављање и занемаривање;

3) начине информисања о обавезама и одговорностима у области заштите од насиља, злостављања и занемаривања;

4) подстицање и оспособљавање ученика за активно учествовање у раду одељењске заједнице, ученичког парламента, школског одбора и стручних органа установе;

5) садржаје и начине за појачан васпитни рад ради развијања самоодговорног и друштвено одговорног понашања;

6) поступке за рано препознавање ризика од насиља, злостављања и занемаривања;

7) начине реаговања на насиље, злостављање и занемаривање, улоге и одговорности и поступање у интервенцији када постоји сумња или се оно догађа;

8) облике и садржаје рада са свом децом и ученицима, односно онима који трпе, чине или су сведоци насиља, злостављања и занемаривања;

9) начине, облике и садржаје сарадње са породицом, јединицом локалне самоуправе, надлежном организационом јединицом полиције (у даљем тексту: полиција), центром за социјални рад, здравственом службом, правосудним органима и др.;

10) начине праћења, вредновања и извештавања органа установе о остваривању и ефектима програма заштите, а нарочито, у односу на: учесталост инцидентних ситуација и број пријава; заступљеност различитих облика и нивоа насиља, злостављања и занемаривања; број повреда; учесталост и број васпитно-дисциплинских поступака против ученика и дисциплинских поступака против запослених; број и ефекте оперативних планова заштите; остварене обуке у превенцији насиља, злостављања и занемаривања и потребе даљег усавршавања; број и ефекте акција које промовишу сарадњу, разумевање и помоћ вршњака; степен и квалитет укључености родитеља у живот и рад установе; друге параметре (ППНЗЗ).

Чланове и руководиоца тима за заштиту од насиља одређује директор установе из реда запослених (наставник, васпитач, стручни сарадник, секретар и др.). Број и састав чланова тима за заштиту зависе од специфичности установе (врста и величина установе, организација рада, издвојена одељења, присуство деце и ученика из мањинских и маргинализованих група и др.). Директор одређује, психолога, педагога или, изузетно, другог запосленог - члана тима за заштиту, као одговорног за вођење и чување документације о свим ситуацијама насиља, злостављања и занемаривања у којима тим за заштиту учествује. Установа може да укључи у тим за заштиту представнике родитеља и локалне заједнице, ученичког парламента и по потреби одговарајуће стручњаке (социјални радник, специјални педагог, лекар, представник полиције и др.). Када тим разматра конкретне ситуације насиља у обавези је да поступа у складу са законом којим се уређује заштита података о личности (ППНЗЗ).

Задаци тима за заштиту јесу, нарочито, да: припрема програм заштите у складу са специфичностима установе и утврђеним мерама за унапређивање на основу анализе стања; информише децу и ученике, запослене и родитеље о планираним активностима и могућности

тражења подршке и помоћи од тима за заштиту; учествује у обукама и пројектима за развијање компетенција запослених потребних за превенцију и интервенцију у ситуацијама насиља, злостављања и занемаривања; предлаже мере за превенцију и заштиту, организује консултације и учествује у процени ризика и доношењу одлука о поступцима у случајевима сумње или дешавања насиља, злостављања и занемаривања; укључује родитеље у превентивне и интервентне мере и активности; прати и процењује ефекте предузетих мера за заштиту деце и ученика и даје одговарајуће предлоге директору; сарађује са стручњацима из других надлежних органа, организација, служби и медија ради свеобухватне заштите деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања; води и чува документацију; извештава стручна тела и орган управљања (ППНЗЗ).

Интервенцију у одговору на насиље, злостављање и занемаривање чине мере и активности којима се оно зауставља, осигурава безбедност учесника (оних који трпе, чине или сведоче), смањује ризик од понављања, ублажавају последице за све учеснике и прате ефекти предузетих мера. У установи се интервенише на насиље, злостављање и занемаривање, када се оно дешава или се догодило између: деце или ученика (вршњачко насиље); запосленог и детета, односно ученика; родитеља и детета, односно ученика; родитеља и запосленог; ученика и запосленог, као и када насиље, злостављање и занемаривање чини треће лице у односу на дете, ученика, запосленог или родитеља. Установа је дужна да интервенише увек када постоји сумња или сазнање да дете и ученик трпи насиље, злостављање и занемаривање, без обзира на то где се оно догодило, где се догађа или где се припрема. Установа је дужна да интервенише увек када постоји сумња или сазнање да запослени трпи насиље од стране ученика, родитеља или трећег лица у установи или за време организовања активности установе. Када је ученик починилац насиља према запосленом, директор је дужан да одмах обавести родитеља и центар за социјални рад; да покрене васпитно-дисциплински поступак, и да изрекне васпитно-дисциплинску меру, у складу са законом, а ако постоје елементи кривичног дела или прекршаја, пријаву поднесе надлежном јавном тужилаштву односно прекршајном суду. Када је родитељ или треће лице починилац насиља према запосленом директор је дужан да одмах обавести јавног тужиоца и полицију (ППНЗЗ). Посебан значај има разврставање насиља, злостављања и занемаривања, о чему ће бити више речи у наставку рада.

РАЗВРСТАВАЊЕ НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА ПО НИВОИМА

Разврставање насиља, злостављања и занемаривања на нивое има за циљ обезбеђивање уједначеног поступања (интервенисања) установа у ситуацијама насиља и злостављања када су актери деца, односно ученици (ученик-ученик, ученик-дете). Исти облици насиља, злостављања и занемаривања могу да се појаве на више нивоа, али се разликују у интензитету, степену ризика, учесталости, последицама и учесницима. Процена нивоа насиља се доноси на основу анализе интензитета, степена ризика, трајања и учесталости понашања, последица, броја учесника, узраста и карактеристика развојног периода детета, односно ученика.

На предшколском узрасту у складу са развојним карактеристикама узраста говоримо о сукобима међу децом и агресивном понашању. Тим за заштиту детета у предшколској установи приликом анализе ситуације и доношења плана активности у раду са дететом и породицом узима у обзир учесталост понашања, трајање, интензитет, последице, степен ризика по учеснике ситуације, карактеристике развојног периода и индивидуалне карактеристике детета.

У реализацију плана активности укључује се родитељ детета. Уколико укључивање породице није у најбољем интересу детета, установа на основу стручног мишљења Тима за заштиту укључује надлежни центар за социјални рад. У складу са проценом ризика и потребама детета укључују се и други системи из спољашње мреже заштите у складу са својом надлежностима (систем социјалне заштите, систем здравствене заштите, (ППНЗЗ).

Насиље на интернету је све већи проблем са глобалним последицама. Стварање безбедног друштва подразумева и право на безбедно дигитално окружење. Оно представља и предуслов за остваривање бројних других људских права, што је последица информатичке ере у којој живимо. Програми генералне превенције у виду вршњачке едукације могу допринети да се овај облик насиља смањи. Осим тога, потребно је јачати осећај одговорности код младих и подизати њихову свест о неприхватљивости насилних образаца понашања, како у реалном

животу, тако и на интернету (Мирић & Васиљевић-Продановић, 2022, стр. 88). На сваком од три нивоа биће, примера ради, наведени облици физичког, психичког, сексуалног злостављања, као и злостављања злоупотребом информационих технологија.

Први ниво:

Облици физичког насиља и злостављања су: ударање чврга, гурање, штипање, гребанье, гађање, чупање, уједање, саплитање, шутирање, прљање, уништавање ствари.

Облици психичког насиља и злостављања су: омаловажавање, оговарање, вређање, ругање, називање погрдним именима, псовање, етикетирање, имитирање, "прозивање".

Облици социјалног насиља и злостављања су: добацивање, подсмевање, искључивање из групе или заједничких активности, фаворизовање на основу различитости, ширење гласина.

Облици сексуалног насиља и злостављања су: неумесно, са сексуалном поруком: добацивање, псовање, ласцивни коментари, ширење прича, етикетирање, сексуално недвосмислена гестикација.

Облици насиља и злостављања злоупотребом информационих технологија и других комуникационих програма су: узнемиравајуће позивање, слање узнемиравајућих порука.

Други ниво:

Облике физичког насиља и злостављања представљају: шамарање, ударање, гажење, цепање одела, „шутке“, затварање, плување, отимање и уништавање имовине, измицање столице, чупање за уши и косу.

Облици психичког насиља и злостављања су, нарочито: уцењивање, претње, неправедно кажњавање, забрана комуницирања, искључивање, манипулисање.

Облици социјалног насиља и злостављања су, нарочито: сплеткарење, ускраћивање пажње од стране групе (игнорисање), неукључивање, неприхватање, манипулисање, искоришћавање.

Облици сексуалног насиља и злостављања су, нарочито: сексуално додиривање, показивање порнографског материјала, показивање интимних делова тела, свлачење.

Облици насиља и злостављања злоупотребом информационих технологија су, нарочито: оглашавање, снимање и слање видео записа, злоупотреба блогова, форума и четовања, снимање камером појединаца против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика.

Трећи ниво:

Облици физичког насиља и злостављања су, нарочито: туча, дављење, бацање, проузроковање опекотина и других повреда, ускраћивање хране и сна, излагање ниским температурама, напад оружјем.

Облици психичког насиља и злостављања су, нарочито: застрашивање, уцењивање уз озбиљну претњу, изнуђивање новца или ствари, ограничавање кретања, навођење на коришћење наркотичких средстава и психоактивних супстанци, укључивање у деструктивне групе и организације.

Облици социјалног насиља и злостављања су, нарочито: претње, изолација, малтретирање групе према појединцу или групи, организовање затворених група (кланова) које има за последицу повређивање других.

Облици сексуалног насиља и злостављања су, нарочито: завођење од стране ученика и одраслих, подвођење, злоупотреба положаја, навођење, изнуђивање и принуда на сексуални чин, силовање, инцест.

Облици насиља и злостављања злоупотребом информационих технологија су, нарочито: снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика, дечија порнографија.

Ради уједначеног и примереног поступања, установа у превенцији и интервенцији на насиље, злостављање и занемаривање, општим актом утврђује као лакше повреде обавеза ученика: понављање насилног понашања са првог нивоа када васпитни рад није делотворан и насилно понашање са другог нивоа када појачани васпитни рад није делотворан (ППНЗЗ).

Насилно понашање са трећег нивоа може да буде третирано као тежа повреда обавеза и као повреда забране утврђене законом, у зависности од околности (последиче, интензитет,

учесталост, учесници, време, место, начин и др.), што процењују тим за заштиту и директор (ППНЗЗ). У дому ученика понављање лакших повреда обавеза третира се као тежа повреда обавеза у складу са законом којим је уређен ученички и студентски стандард. У дому ученика васпитно-дисциплински поступак се води у складу са законом којим је уређен ученички и студентски стандард (ППНЗЗ). Као што се може закључити одредбе Протокола о превенцији насиља и занемаривања се у највећем делу односи на насиље образовним установама, али се суштински може применити у у другим установама, што представља његову највећу вредност.

У педагошком раду познат је значај јединственог деловања свих чинилаца, па то важи и у суочавању са насиљем у друштву и међу школском децом (Рајчевић, 2018, стр. 164). Ако све ово изостане онда ни најбољи законски и подзаконски акти, неће бити довољни да сузбију насиље, злостављање и занемаривање деце, без обзира на степен развијености превентивних програма у систему социјалне заштите и образовном систему.

ЗАКЉУЧАК

Пред системом социјалне заштите су увек изазовни задаци. Он мора да препозна људе у стању социјалне потребе, што је раније могуће и правовремено им пружи одговарајућу помоћ и заштиту. Реч је о веома комплексним задацима и циљевима, за чије остварење је неопходно ангажовање стручњака различитих профила (дефектолога, социолога, социјалних радника, правника, психолога). Свака од наведених професија има своје незаменљиво место у систему социјалне заштите. Без заједничког деловања и синергије знања немогуће је пружити адекватну социјалну заштиту свима којима је она потребна. Када је реч о превенцији насиља, злостављања из занемаривања, посебан значај има одговарајући правилник о протоколу о поступању у оваквим случајевима. Њиме су дефинисане одговарајуће активности за превенцију насиља, пре свега у образовним установама, нивои и облици насиља. Одређивање јасне надлежности свих учесника у образовном процесу одређивање нивоа насиља и основних његових појавних облика, доприноси лакшем препознавању насиља, злостављања и занемаривања, као и предузимање одговарајућих мера за превенцију и сузбијање ових противправних понашања. Може се поставити питање зашто је извршено спајање две области друштвеног деловања у оквиру рада тј. послова у социјалној заштити и правне реакције на насиље, злостављање и занемаривање у образовном систему. Одговор се сам по себи намеће јер је реч о системима који се функционално допуњују у јединственом одговору на криминалитет деце и малолетника. Наиме, иако запослени у социјалној заштити често због систематизације послова обављају више различитих задатака истовремено, што може смањити и њихов радни учинак, реакција на противправна понашања деце и малолетника је у фолусу њихових активности. Са друге стране образовни систем, треба да препозна и реагује на све облике насиља, злостављања и занемаривања у којима се као жртве јављају деца и малолетници и заједно са системом социјалне заштите и, по потреби, правосудним системом, делује репресивно, али и превентивно остварујући притом циљеве специјалне и генералне превенције.

На крају, треба истаћи потребу мултидисциплинарног приступа проучавању насиља, злостављања и занемаривања. Без заједничког деловања образовног, система социјалне заштите и када је то неопходно, правосудног система, насиље, занемаривање и злостављање се не могу сузбити, те је у том циљу, неопходно заједничко деловање стручњака из различитих области који се у свом свакодневном раду сусрећу са различитим облицима криминалитета и осталих противправних понашања.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- 1) Васиљевић-Продановић, Д. (2022). *Основи педологије*. Београд: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- 2) Димовски, Д. (2019). *Криминална етиологија*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације.
- 3) Димовски, Д. (2020). *Злочин мржње*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу.
- 4) Јанковић, С. (2018). Страх од насилничког криминалитета. *Не насиљу-јединствен друштвени одговор*, Бања Лука: Центар модерних знања, стр.131-121

- 5) Јовашевић, Д. (2006). *Лексикон кривичног права*. Београд: Службени гласник.
- 6) Јовашевић, Д. & Костић, М. (2012). *Политика сузбијања криминалитета*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета.
- 7) Константиновић-Вилић, С. & Николић-Ристановић, В. (1998). *Криминологија*. Ниш: Студентски културни центар.
- 8) Костић, М. (2001). *Деца убице, докторска дисертација*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.
- 9) Мацановић, Н. (2014). *Криминогена инфичираност ученика*. Бања Лука: Удружење наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци, Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједоносна, социолошка и криминолошка истраживања, Бања Лука.
- 10) Мацановић, Н. (2020). *Социјално неприлагођено понашање дјеце и адолесцената*. Бања Лука: Центар модерних знања.
- 11) Милутиновић, М. & Алексић, Ж. (1989). *Малолетничка делинквенција*. Београд: Научна књига.
- 12) Миљановић, Н. (2018). Вршњачко насиље у периоду ране адолесценције. *Не насиљу-јединствен друштвени одговор*, Бања Лука: Центар модерних знања, стр. 139-149.
- 13) Мирић, Ф. (2014). *Савремена схватања феноменологије и етиологије малолетничке делинквенције- докторска дисертација*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.
- 14) Мирић, Ф. (2023). *Кривичноправна заштита особа са инвалидитетом у Републици Србији*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- 15) Мирић, Ф. Васиљевић -Продановић, Д. (2022). Виктимолошки осврт на вршњачко насиље у дигиталном окружењу. *Темида*, 25(1), стр. 79-92.
- 16) Наранчић, М. (2018). Морални положај човека у савременој правој држави. *Војно дело*, 70(2), 203-2019.
- 17) Николић-Ристановић, В., & Константиновић-Вилић, С. (2018). *Криминологија*. Београд: Издавачко-графичко предузеће "Прометј".
- 18) Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (Службени гласник РС, бр. 46/2019, 104/2020).
- 19) Правилник о стручним пословима у области социјалне заштите (Службени гласник РС, бр.1/2012).
- 20) Рајчевић, П. (2018). Суочавање с појавама насиља и међу школском децом. *Не насиљу - јединствен друштвени одговор*, Бања Лука: Центар модерних знања, 158-166.
- 21) Ђук, М. & Савовић, И. (2019). Социјални рад у свакодневној пракси социјалне заштите Републике Српске. *Politeia*, 9(17), стр. 57-80.
- 22) Чуровић, М. (2018). Остваривање права и услуга из области социјалне заштите. *Војно дело*, 70(5), 378-387.

***JOBS IN THE FIELD OF SOCIAL PROTECTION WITH SPECIAL REFERENCE TO
PROCEDURE IN CASES OF VIOLENCE, ABUSE AND NEGLECT***

Filip Mirić, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš, Serbia

Abstract: *In order for the social protection system to be truly effective, it is necessary that professional tasks important for its functioning be performed by professionals of various professions (doctors, special pedagogues, social workers, lawyers). The subject of the work is the normative framework that defines professional jobs in the field of social protection in Republic of Serbia. Having defined the subject of the paper in this way, it will present the provisions of the Rulebook on professional work in the field of social protection (Official Gazette of the RS, No. 1/2012). The aim of the paper is to highlight the importance of a multidisciplinary approach to performing tasks in the field of social protection. In the second part of the paper, the rules for handling in institutions, in the case of various forms of violence, will be presented, according to the provisions of the Rulebook on handling in institutions in response to violence, abuse and neglect, (Official Gazette of the RS, No. 46/2019, 104/2020). In this way, the importance of the joint action of all institutions from the educational and social protection systems, in cases of violence, will be emphasized, which is the aim of this paper.*

Keywords: *basic professional jobs, specialized professional jobs, social protection, cases of violence, abuse and neglect.*